

münâvele, mükâtebe ve vicâde yoluyla öğrendiği hadisleri eserine aldığı görülmektedir. Rivayet hakkına sahip bulunduğu her hadisi *el-Muşannef*'e almadığını gösteren en açık delil, kendi rivayetiyle zamanımıza ulaşan ve hadisin kitâbeti konusunda tarihî değere sahip olan Hemmâm b. Münebbih'in 138 (139, 136) hadis ihtiva eden *eş-Şahîfe*'sinden yalnızca otuz ikisini bu eserine almasıdır. Kendisinden en çok hadis rivayet ettiği hocası Ma'mer b. Râşid'in *el-Câmi*'indeki hadislerden önemli bir kısmını *el-Muşannef*'e dahil etmemesi de bunu göstermektedir.

Habîburrahman el-A'zamî, *el-Muşannef*'in Murad Molla Kütüphanesi'ndeki nüshasını Millet (Feyzullah Efendi); Zâhiriyye ve Dimaşk İslâm kütüphanelerindeki nüshalarla karşılaştırarak yayımlamıştır (I-XI, Beyrut 1971-1975). Bu baskının X. cildinin 379-468 ve XI. cildin 3-471. sayfaları arasında Ma'mer b. Râşid'in *el-Câmi*'i yer almaktadır. Eser 1983 yılında bazı değişikliklerle ikinci defa basılmıştır. *el-Mektebû'l-İslâmî* tarafından *Fehârisü Musannefi 'Abdirrezzâk ve Kitâbi'l-Câmi'* adlı bir fihristi (Beyrut 1407), Ümmü Abdullah bint Mahrûs el-Aselî tarafından İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'i ile birlikte bir başka fihristi (I-II, Riyad 1408/1987) neşredilmiştir.

el-Muşannef üzerinde Ziyâeddin el-Makdisî'nin 'Avâlî 'Abdirrezzâk adlı altı cüzden oluşan bir çalışmasıyla (Kettânî, s. 64) İbn Müferric'in, İshak b. İbrâhim ed-Deberî'nin Abdürrezzâk'tan yaptığı rivayetlerde bulunan tashif ve tahrifleri göstermek amacıyla kaleme aldığı *Kitâbü İşlâhi'l-hurûf* adlı eseri bulunmaktadır (İbn Hayr, s. 131). Mirza Tokpinar, Abdürrezzâk es-San'ânî ve *el-Musannef*'i üzerine bir doktora çalışması (bk. bibl.), Ahmed Keleş, *Abdürrezzâk'ın Musannef'indeki Sahâbe ve Tâbiîn Fetvaları Işığında Sünnetin Teşrii Değeri* adlı bir yüksek lisans tezi (1991, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Yûsuf Muhammed Siddîk da Zevâ'idü Musannefi 'Abdirrezzâk 'ale'l-Kütübi's-Sitte adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (1401, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye külliyyetü usûlî'd-dîn).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), Beyrut 1390-92/1970-72; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VI, 130; Râmhürmûzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 611-613; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 127-131; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 52-62; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 563-580; a.mlf., *Mizânü'l-îtidâl* (nşr. Ali Muhammed el-

Bicâvî), Kahire 1382/1963, II, 609-614; Zeynüddin el-İrâkî, *el-Beyân ve't-tauzih li-men uhrice le-hû fi's-şahîh ve müsse bi-ğarbin mine't-tecrih* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1990, s. 137-138; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1399/1979, I, 110-111; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Hüccetüllâhi'l-bâliğa* (nşr. M. Sâlim Hâşim), Beyrut 1995, I, 247-252; Abdülazîz ed-Dihlevî, *Bustânü'l-muhaddisîn* (trc. Ali Osman Koçkuzu), Ankara 1986, s. 97-98; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 41-42, 64; Brockmann, *GAL Suppl.*, I, 333; Sezgin, *GAS*, I, 99; Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 357-366; Ismail L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1989, s. 48-50; Talat Koçyigit, *Hadis Tarihi*, Ankara 1997, s. 250-251; Ali Yardım, *Hadis II*, İstanbul 1997, s. 43-67; Mirza Tokpinar, *Abdürrezzâk b. Hemmam ve Musannafı* (doktora tezi, 1998), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; H. Motzki, "The Musannaf of Abd al-Razzâk al-San'ânî as a Source of Authentic Ahadith of the First Century A.H.", *JNES*, L (1991), s. 1-21; a.mlf., "The Author and His Work in the Islamic Literature of the First Centuries: The Case of 'Abd al-Razzâq's Musannaf", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XXVIII, Jerusalem 2003, s. 171-201; U. Suharto, "The Şahîfah of Hammam b. Munabbih and its Contents in the Musannaf of 'Abd al-Razzâq (d. 211/827): A Preliminary Note on Motzki's Origins", *al-Shajarah*, VII/2, Kuala Lumpur 2002, s. 153-179; Ali Ak-yüz, "Abdürrezzâk es-San'ânî", *DİA*, I, 298-299.

MİRZA TOKPINAR

el-MUSANNEF

(المصنف)

Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'nin
(ö. 235/849)

ilk tasnif edilen
hadis kitaplarından olan eseri.

Kaynaklarda *es-Sünen fi'l-fıkh*, *es-Sünen fi'l-fıkh ve'l-hadîs* ve *el-Muşannef fi'l-eğâdis ve'l-âşâr* şeklinde geçmektedir. Kâtib Çelebi, müellife nisbet edilen ve günümüze ulaşmayan *el-Müsne'd*'in de bu eser olabileceğini söylemektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1711). Telif tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte İbn Ebû Şeybe'nin en önemli hocaları Şerîk b. Abdullah, Abdullah b. Mübârek, Cerîr b. Abdülhamid, Vekî b. Cerrâh, Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi muhaddislerin 200 (815) yılından önce vefat ettiği dikkate alınırsa onun bu tarihlerde aktif ilim tahsilini tamamladığını ve *el-Muşannef*'i de bundan sonra yazmaya başladığını söylemek mümkündür.

İbn Ebû Şeybe, eserinde kendisine ulaşan hadisleri ve bunları açıklayan sahâbe sözleriyle tâbiîn fetvalarını senedleriyle birlikte derlemiş, daha sonra bunları kitâb ve

bablara göre tasnif etmiştir. Onun mak-sadının fıkıh mezheplerinin henüz teşekkül etmediği bu devrede hadislerde mevcut ahkâmı ortaya çıkarmak ve teşri'e hizmet etmek olduğu anlaşılmaktadır. İbn Kesîr'in benzerini kimsenin yazmadığı bir kitap diye övdüğü *el-Muşannef*, *Kütüb-i Sitte*'den önceki dönemde telif edilmiş eserler arasında önemli bir yere sahiptir. İbn Hazm, sahih hadis içeren kaynakları sınıflandırırken onu dördüncü tabakada yer alan eserler, Şah Velîyullah ed-Dihlevî de dörtlü tasnifinde üçüncü tabaka eserleri arasında zikretmiştir.

el-Muşannef, fıkıh kitaplarındaki tertibe göre "Kitâbü't-Şahâret" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ezân ve'l-ikâme, Kitâbü's-Salavât, Kitâbü'z-Zekât" şeklinde sıralanmaktadır. Bu tertibiyle sünen kitaplarına benzeyen eser özellikle son kısımlarında yer alan "Kitâbü't-Târîh, Kitâbü'z-Züh'd, Kitâbü'l-Evâ'il, Kitâbü'r-Red 'alâ Ebî Hânîfe, Kitâbü'l-Cemel, Kitâbü's-Şıffîn" gibi bölümlerle câmi' türü hadis kitaplarını andırmaktadır. İbn Ebû Şeybe'ye nisbet edilen müstakil eserlerin, *el-Muşannef*'teki aynı adı taşıyan bölümlerden seçmeler olduğu veya bazı tertip farklarıyla bu bölümlerin ayrı rivayetinden meydana geldiği tesbit edilmiştir. Yine müellife ait *Kitâbü't-Târîh*'in eserin tarih ve megâzî bölümlerinin ayrı bir rivayeti olduğu belirtilmiştir. Bu durum, İbn Ebû Şeybe'nin ayrı birer eseri olarak zikredilen ve günümüze ulaşmayan *Kitâbü'l-Evâ'il*, *Kitâbü'r-Red 'alâ Ebî Hânîfe*, *Kitâbü'l-Fiten*, *Kitâbü'l-Cemel*, *Kitâbü's-Şıffîn* adlı eserlerinin de *el-Muşannef*'teki aynı bölümlerin ayrı istinsahı veya rivayeti olabileceği sonucuna götürmektedir.

Eserin kaç bölümden meydana geldiği hususu ihtilâfıdır. Bazı baskılarda "kitâb" diye gösterilen kısımların bir başka baskıda bab şeklinde geçmesi, ayrıca bölümlerin sıralanışında nüshalar arasında farklılık bulunması ihtilâfa sebep olmakta, eserin Saîd el-Lehhâm tarafından hazırlanan en yeni neşrinde kırk bir kitâb, 5434 bab bulunmaktadır. Rivayetlerin dizilişinde belli bir metot gözetilmemiş, merfû, mekvuf ve maktû hadisler yerine göre babların başında, ortasında ve sonunda yer verilmiş, zaman zaman mürsel, münkatî' ve mu'dal rivayetler de alınmış, ancak eserde mevzû rivayet bulunduğu dair kaynaklarda herhangi bir iddiaya rastlanmamıştır.

el-Muşannef'te yaklaşık 38.000 rivayet mevcut olup Kemâl Yûsuf el-Hût neşrin-

de bu rakam 37.943 olarak tesbit edilmiştir. Aralarında pek çok mükerrerin de bulunduğu rivayetlerin büyük bir kısmı onun yukarıda zikredilen hocaları gibi güvenilir âlimlerden nakledilmiş, daha az nakilde bulunduğu diğer hocalarının da güvenilir olduğu anlaşılmıştır. Buhârî ve Müslim'in sahihleri başta olmak üzere hadis kitaplarının çoğunda ve İslâmî ilimlerin diğer dallarına ait pek çok eserde *el-Muşannef*'ten iktibas edilmiş rivayetlere yer verilmiş, Buhârî'nin İbn Ebû Şeybe'den otuz, Müslim'in 1540 hadis naklettiği belirtilmiştir (İbn Hacer, VI, 4). İbn Ebû Şeybe'nin hadis kabul şartlarına dair bilgi bulunmamakla birlikte onun kendisinden hadis aldığı hocasının veya nakilde bulunduğu râvinin güvenilir olmasıyla yetindiği, seneddeki diğer râviler ve senedin durumu hakkında araştırma yapmadığı anlaşılmaktadır.

Eserde dikkat çeken en önemli hususlardan biri Ebû Hanîfe ile ilgili bölümdür. Ebû Hanîfe'nin mezhep metoduna karşı olan İbn Ebû Şeybe, bu konudaki muhalefetini eserinde "Kitâbü'r-Red 'alâ Ebî Hanîfe" başlığı altında ortaya koymuş ve burada Ebû Hanîfe'nin 124 meselede Hz.

Peygamber'den gelen hadislerle muhalefet ettiğini ispat amacıyla 485 rivayet nakletmiştir. Onun tesbit ve iddialarına Abdülkâdir el-Kureşî, *ed-Dürerü'l-münîfe fi'r-red 'alâ İbn Ebî Şeybe fîmâ evredehû 'alâ Ebî Hânîfe* (Keşfü'z-ẓunûn, I, 750), Kâsım b. Kutluboğa *el-Ecvibe 'an i'tirâzâtı İbn Ebî Şeybe 'alâ Ebî Hânîfe* (a.g.e., I, 12), M. Zâhid Kevserî, *en-Nüketü't-î-îtarîfe fi't-tehaddûş 'an rudûdi İbn Ebî Şeybe 'alâ Ebî Hânîfe* (Kahire 1365) adıyla reddiyeler yazarak cevap vermişlerdir. *el-Muşannef*'in bu bölümü Urduca tercümesiyle birlikte müstaklî olarak da basılmıştır (Delhi 1333). Atâullah Şahyâr (Atawuxi Jiaerfu) *İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hânîfe'ye İtirazları* adlı bir doktora çalışması yapmıştır (2002, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan *el-Muşannef* ilk defa Abdülhâlik el-Efgânî (I-IV) ve Muhtâr Ahmed en-Nedvî (V-XV) tarafından tahkik edilerek *el-Kitâbü'l-Muşannef fi'l-eḥâdiş ve'l-âşâr* adıyla neşredilmiş (Bombay 1386/1403), ardından bir cilt ilâvesiyle Pakistan'da yeniden basılmıştır (Karaçi 1406/1986). Semîr Tâhâ el-Meczûb danış-

manlığında Muhammed Selim İbrâhim Semâre ve üç arkadaşı Hindistan baskısını esas alarak *Fihrisü eḥâdiş* ve *âşârî'l-Kitâbi'l-Muşannef* adıyla hadislerle ve râvilerle göre geniş bir fihrist hazırlamışlardır (I-IV, Beyrut 1409/1989). *el-Muşannef*i Kemâl Yûsuf el-Hût *el-Kitâbü'l-Muşannef fi'l-eḥâdiş ve'l-âşâr* (I-VII, Beyrut 1409/1989), Saïd el-Lehhâm bir fihrist ilâvesiyle *el-Muşannef fi'l-eḥâdiş ve'l-âşâr* (I-VIII, Beyrut 1414/1994) ismiyle yeniden neşretmiştir. Ümmü Abdullah bint Mahrûs el-Asefi, *el-Muşannef*'in Abdürrezzâk es-San'ânî'nin *el-Muşannef*'i ile birlikte bir fihristini hazırlamıştır (I-II, Riyad 1408/1987). Ömer b. Garâme el-Amravî de eserin kaybolduğu belirtilen IV. cildin baş tarafından bir bölümünü *el-Muşannef: el-Kısmü'l-evvel mine'l-cüz-î'r-râbi'*: *el-Cüz'ü'l-mefkûd* adıyla yayımlamıştır (Riyad 1408).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989; *a.e.* (nşr. Saîd el-Leh-hâm), Beyrut 1414/1994, neşredenin girişi, I, 5-10; a.mlf., *Kitâbü'l-Edeb* (nşr. M. Rızâ el-Kahve-cî), Beyrut 1420/1999, neşredenin girişi, s. 59-68; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 285; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 131-133; İbn Kesîr, *el-Bidâ-ye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1407/1987, X, 328; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, VI, 3-4; Süyûtî, *Ted-rîbü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 110; Keşfü'z-zunûn, I, 12, 750; II, 1711-1712; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Hüccetül-lâhî'l-bâliğa* (nşr. M. Şerîf Sükkar), Beyrut 1410/1990, I, 388-389; Brockelmann, *GAS Suppl.*, I, 215; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafte*, s. 40; Sezgin, *GAS*, I, 108-109; J. Shaukat, "Classification of Hadith Literature", *JS*, XXIV/3 (1985), s. 363-364; G. H. A. Juyrboll, "Muşannaḥ", *El*² (İng.), VII, 662-663; Ali Yardım, "İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir", *DİA*, XIX, 442-443.

MEHMET EFENDİOĞLU

MUSANNİF

(المصنّف)

Ebû Bekr b. Hidâyetillâh el-Kûrânî
el-Merîvânî el-Hüseynî
(ö. 1014/1605)

Şâfiî âlimi ve biyografi yazarı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Babasının adına nisbetle İbn Hidâyetullah olarak, çok eser verdiği için de "Musannif" lakabıyla tanınır. Kürt asıllı, tasavvuf ehli ve seyyid olduğu, bir süre Medine'de yaşadığı kaydedilir. Yetiştirdiği birçok talebe arasında yalnız oğlu Abdülkerîm'in adı anılmaktadır. Muhibbî, Abdülkerîm'in talebelerinden ve dönemin Nakşibendî-

İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef* adlı eserinin I. cildinin ilk iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 1215)

حدثنا يحيى بن منصور قال نا هريم عن الليث عن المنها عن عمرو قال كان
ابو الدرداء اذا خرج من الخلا قال الحمد لله الذي اصابني بالاذى وبما فاني

في التسمية في الوضوء

[illegible][illegible][illegible]

هنا نقول إذا خرج من المحرم

[illegible]